

Belančić, Marino

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:570227>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Marino Belančić

IVICA ČULJAK

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

IVICA ČULJAK
ZAVRŠNI RAD

Student: Marino Belančić

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Mentorica: doc.dr.sc. Danijela Marot Kiš

Rijeka, 2016.

SADRŽAJ

1. Predgovor (Zašto ova tema?).....	1
2. Uvod.....	2
3. Punk.....	2
3.1. Punk u Hrvatskoj.....	4
4. Biografija.....	7
4.1. Glazba.....	10
4.2. Nastupi.....	14
5. Čuljak u očima drugih (Čizme slobode).....	20
6. Poezija.....	27
6.1. Punk i odnos s vlastima.....	27
6.2. Kritika društva i ljudi.....	33
6.3. Sličnosti s Jesenjinom.....	39
6.4. Pjesme o mladosti, intimi i sjećanjima.....	44
6.5. Pjesme o užasima života i pokušajima bijega.....	48
7. Zaključak.....	52
8. Literatura.....	52

„Ja jesam plod ove civilizacije, ali ne i njezin sljedbenik.“¹

1. PREDGOVOR (ZAŠTO OVA TEMA?)

Na našem planetu živi gotovo sedam i pol milijardi ljudi od kojih svaki predstavlja jedinstvenu i neponovljivu pojavu. Nigdje nećete naići na dvije potpuno iste osobe (kako fizički, tako niti po životnim stavovima). Pa koliko god bili jedinstveni, neke stvari (osim onim bioloških) sve nas povezuju. Dat ću si toliku slobodu pa ustvrditi kako je umjetnost, ma u kojem obliku, jedna od tih stvari. A jedna od „najsvakodnevnijih“ umjetnosti svakako je glazba.

Za čovjeka iz naslova ovog rada znam već dosta dugo. Ono što me je privuklo kod njega zasigurno nije „vanserijski“ kvalitetna glazba, već nešto sasvim drugo. Radi se o samoj njegovoj pojavi, o „načinu djelovanja“. Jednostavno je bio drugačiji, svoj i nije se bojao to pokazati. Bio je svestran umjetnik. Danas se na njegovu zbirku pjesama *Mentalni ranjenik* gleda kao na neku vrstu svetoga grala u „underground“ sceni, a zbog male naklade od samo 500 primjeraka gotovo ju je nemoguće pronaći. Srećom, prije nekog vremena objavljena je i zbirka *Prijatelj* u kojoj se nalaze prvotne² verzije pjesama iz prve zbirke. Ostavštinu Ivice Čuljka velikim dijelom čini i njegova glazba. Kao što je već spomenuto, ta glazba, kao uostalom i poezija, nije za svakoga. No smatram kako i jedan i drugi (a i treći³) segment njegova umjetničkog izražavanja najbolje govore o njemu kao osobi, njegovim stavovima i općenito pogledu na život. Smatram kako Čuljak svojim ekscentričnim ponašanjem vjerojatno ne može biti neka vrsta „bezuovjetno pozitivne“ osobe, osobe vrijedne poštovanja. No ipak ću

¹ jedna od najpoznatijih misli Ivice Čuljka

² u zbirci *Prijatelj* nalaze se pjesme koje autor nije naknadno dorađivao, za razliku od verzija istih pjesama iz *Mentalnog ranjenika*

³ bavio se i slikarstvom

u ovome radu pokušati dati drugačiji pogled na ovu nadasve zanimljivu osobu, umjetnika koji je stvarao ne samo kroz svoju umjetnost, već i kroz život.

2. UVOD

Okosnica analize u ovome radu bit će Ivica Čuljak i njegova ostavština. Pokušat ću dati što bolji uvid u njegovu umjetnost. Nije se orijentirao samo na jednu umjetnost, već se bavio glazbom, književnošću i slikarstvom, a ja ću se osvrnuti na glazbu i književni rad. Prije samoga Čuljka dat ću kratki uvod u sam fenomen *punka*, kao i na njegove odjeke u našoj domovini. U nastavku će se rad baviti njegovim umjetničkim radom, s naglaskom na glazbu i poeziju. Bit će riječi i o njegovim performansima kojima je začinjavao koncerte. Osvrnut ću se i na Ivana Glišića, odnosno njegov roman *Čizme slobode*, kojega je i posvetio vinkovačkome umjetniku.

3. PUNK

Punk je supkultura koja je proizašla iz rocka tijekom sedamdesetih godina. Rock se bližio tome da postane punopravni sudionik industrijske zabave, no uspio se othrvati opasnosti da postane živopisno zapakirana roba široke potrošnje i ponovno postaje agresivno i istaknuto stajalište mladih i obespravljenih. Iz toga proizlazi osnovna značajka punk rocka. Punk rock predstavlja prvu masovno posredovanu glazbu koja ima istaknut i naglašen klasni pristup, tj. duboko usađenu svijest da se svijet dijeli na „one koji imaju i one koji nemaju“ (Glavan 2008: 15). Dileme ili generalizacije jednostavno ne postoje – točno se zna tko govori, iz kakve ideologije ili socijalne perspektive. Takva glazba dobrano je uzdrimala onovremeni „poredak“, tako je bilo u svijetu, ali i u Jugoslaviji. Domaće diskografske kompanije imale su ovakav stav: *drži se onog što je*

provjereno, što izbjegava škakljiva mjesta i goruće probleme. Drugim riječima: izdavaaj ono što narod hoće i mani se svakog pokušaja da plasiraš nešto što može uznemiriti (malo)građanski mir (Glavan 2008: 16). Imajmo na umu da ovakva glazba izlaže stvarne društvene probleme, te je tako zapravo istinitija od onoga što su u tim vremenima svakodnevno iznosile dnevne tiskovine koje su nerijetko „pisale po narudžbi“: „Zar u britanskim visokotiražnim glasilima možete iznaći toliko emocionalne analize društvenih anomalija kao, recimo, u potresnim pjesmama Lintona Kwesija Johnsona ili irske punk grupe Stiff Little Fingers?“ (Glavan 2008: 17). Za razliku od SAD-a, gdje je punk predstavljao tek ezoteričan kult i s komercijalnog stajališta gotovo zanemarivi fenomen, u Velikoj Britaniji punk rock upleten je u samu srž teške političko-ekonomske krize.

Važno je spomenuti da nisu svi punkeri ujedno i revolucionari, niti anarhisti, a ponajmanje fašisti⁴, već njih nikako ne možemo svrstati samo u jednu političku ili ideološku kategoriju. Zajednički svima ipak je protest protiv društvenoga uređenja Velike Britanije. U vrijeme dok punk rock još nije bio masovno poznata pojava, bio je veoma dobar primjer tzv. *narodne umjetnosti* u kojoj je teško razabrati stvaratelje i slušatelje. Drugim riječima, tada je komunikacija/suradnja između izvođača i publike bila veoma jaka, pa su izvođači nerijetko preuzimali modne detalje ili ideje za tekstove pjesama od publike.

Rock je bez ikakve sumnje odraz dileme suvremenih visokoindustrijaliziranih urbanih sredina i društava, on je doista “zvuk grada“ i svojevrsno društveno gibanje, ili pak klasno, etičko ili rasno sučeljavanje, što sve možemo povezati i sa punkom. Punk je promovirao prototip rocka na razini radničke klase i istinsku mogućnost da i najsiromašniji i najobespravljniji slojevi oforme rock grupe i da pokušaju energijom i agresivnošću sirovog, nesputanog rocka progovoriti o

⁴ što se često spominje u senzacionalističkim tiskovinama

vlastitim problemima i svjetonazoru. Samim time, njihovo stvaralaštvo je neovisno i nesputano. Punk grupe su ponovo aktualizirale manje klubove sa „živom“ svirkom te su ozbiljno ugrozili dominaciju diskoteka.

Zanimljiva je usporedba učinka punka unutar svijeta *show businessa* s učinkom dadaizma u domeni lijepih umjetnosti (Glavan 2008: 21). Dadaizam je na neki način predstavljao „metlu koja je pomela dotadašnju umjetnost“, pritom stvorivši preduvjete za nove umjetničke pokrete. Isto tako je punk pokret u britanskoj sceni ozbiljno uzdrmao okoštale mehanizme tadašnje diskografske industrije.

„Što manje imaš, to se više trudiš stvoriti stil koji pripada isključivo tebi. Najljepše stvari su već raspodijeljene. To znači da se ti trebaš zadovoljiti sa stvarima koje nitko drugi ne priželjkuje. Kao što je ružnoća. Nalaziš se bez posla na burzi rada. Ogledaš se oko sebe i što vidiš? Neznanje! Nasilje! Dosadu!“ (Glavan 2008: 25)

3.1. PUNK U HRVATSKOJ

Perthodnici punk pokreta na našim područjima bili su tzv. *hašomani*. Punkeri dobrim dijelom nastupaju protiv hašomana, pa tako šišanje vlastite kose možemo promatrati kao jedan aspekt prekida s tradicijom. Dvije strane, punkeri i hašomani, nisu se međusobno voljeli. Hašomani su se osjećali ugroženima, budući da je dio punkera sebe definirao kao aktere otpora rock kulturi, čiju je prazninu u duši prikrivala duga kosa. Punkeri su hašomane optuživali za pasivnost, a hašomani punkere za pretjeranu agresiju, a cijeli pokret kao nasilnički (Perasović 2001: 232). Unatoč svemu, dobar dio hašomanske scene prihvatio je nova strujanja na način da su nastavili slušati najrazličitiju glazbu, koja je ionako među njima i prije uzrokovala brojne podjele.

Domaća scena reagirala je na glazbene događaje u svijetu te je brzo stvorila niz domaćih aktera punka i novog vala. Poveznica sa svijetom bilo je ukidanje distance između izvođača i publike. Kako i svjetski, tako su i naši bendovi obrađivali društveni angažman, kritizirali su vlast i govorili o konkretnim problemima svakodnevnog života. U skladu s time, odnosi između vlasti i tih bendova često su bili napeti. Možda začuđujuće, no riječka punk scena bila je mnogo jača od zagrebačke (*Paraf, Termiti*). U jednoj od najpoznatijih *Parafovih* pjesama (*Narodna pjesma*) lako možemo uočiti kome je upućena kritika:

*Ovako se sprema tema koje nema
ali svi se veselimo i ovome što imamo*

*Ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje uaaaaaa.*

*Druga strofa kaže da u nas nitko ne laže,
jer oni na to paze, da oni na to paze*

*Ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje uaaaaaa.*

*To što želimo reći teško može proći
Ali mi se razumijemo i složno pjevamo*

Ni jedne nema bolje od dobre policije,

*ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje uaaaaaa.*

*To što želimo reći teško može proći
Ali mi se razumijemo i složno pjevamo*

*Ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje od dobre policije,
ni jedne nema bolje ua! (Paraf, A dan je tako lijepo počeo)*

Početak osamdesetih godina u Zagrebu se dogodio „ispisivanje“ cijeloga grada parolama. Nitko nakon punkera⁵ nije prekrpio čitav grad svojim grafitima. Dogodilo se to iz razloga što se je u Zagrebu trebalo mnogo više „plivati protiv struje“ nego li, na primjer u susjednoj Sloveniji, kako bi se izgradio vlastiti punk identitet. Prva ispisivanja grada bila su selektivna. Nisu bila ispisivana čak niti imena bendova, već samo „punk“, „new punk“ ili zaokruženo slovo A. Natpisi su se pojavljivali na brojnim fasadama, a pogotovo na onim svježije oličenim.

Zbog izgleda (irokeze, poderane jakne, stari sakoi, objeni pramenovi, pseće ogrlice oko vrata, lanci, zihalice po odjeći ili probodne kroz uho, uske hlače, bedževi s imenima punk bendova, simbolima anarhije i sl) punkeri su užasavali okolinu i bili su predmet stalnog legitimiranja (Perasović 2001: 238). Netrepeljivost je bila obostrana, a medijsko pokopavanje punka samo je podržavalo njihov prkos.

Odmak od tradicije, kada gledamo pojam ženske ljepote, zagovaran je i kod ženskih pripadnica ovoga pokreta. One su izbjegavale tadašnju modu i diktat

⁵ osim navijačke skupine *Bad Blue Boys*

ženstvenosti koju propisuju muškarci i autorepresivne žene. Punk djevojke naglašavale su zabranjenu erotičnost, ali su to radile na način da izgledaju ekstremno i, svakako, društveno neprihvatljivo. Koristile su i mušku odjeću, kao i napadnu crnu šminku koja je odbijala konzervativne muške poglede. One su među prvima obnovile mini suknju, s tim da su na nju uvijek nadodavale „nešto svoje“: lance, jaknu ili namjerno poderane čarape, a sve s ciljem da dobiju izgled namjerno suprotan od uobičajenoga pojma lijepoga. I „klasična“ moda je dosta toga preuzela od onoga što je punk uveo, pa se tako i danas u skupim buticima mogu naći otpadničke jakne, ogrlice, kožne suknje i sl (Perasović 2001: 240-241).

4. BIOGRAFIJA

Ivica Čuljak, poznatiji kao Satan Panonski⁶ (Kečer II.), rođen je 4. lipnja 1960. godine u selu Cerić pored Vinkovaca. U djetinjstvu se nije znatno razlikovao od ostalih razigranih dječaka, štoviše bio je uzoran učenik. Gimnaziju je pohađao u Vinkovcima gdje se isticao svojim književnim sposobnostima, što pjesmama, što raznim kratkim pričama, a i nadrealističkim crtežima. Po završetku prvog razreda gimnazije kod njega dolazi do radikalne promjene pod utjecajem najsurovijih elemenata punk pokreta. Na vinkovačkoj sceni se pojavio 1977. godine pod imenom Kečer II. Čak je govorio kako je 1978. godine u Njemačkoj primio “punk pričest” i tako postao jedan od vodećih čudaka alternativne scene (<http://www.mixeta.net/2014/01/28/in-memoriam-ivica-culjak-satan-panonski/>, pristupano 15. srpnja 2016).

Godine 1980. postaje pjevač alternativne grupe *Pogreb X* koju je predvodio Vlado Soldo, a čime počinje njegova glazbena karijera. Čuljak počinje pisati nove tekstove i tada nastaje i pjesma *Trpi kurvo* koja je kasnije bila u redovnom

⁶ koristio je veliki broj pseudonima

repertoaru *Satana Panonskog*. U to vrijeme, Čuljak je iza sebe već imao sukoba sa zakonom, tri mjeseca je proveo u kazneno-popravnom domu *Lipovica* zbog izbjegavanja vojne obveze, a 1977. godine je bio u vinkovačkoj umobolnici (<http://www.mixeta.net/2014/01/28/in-memori-am-ivica-culjak-satan-panonski/>, pristupano 15. srpnja 2016). Poznati nadimak navodno je zadobio jednom prilikom dok se šetao i „blesirao“ po Vinkovcima, a neka starija gospođa mu je doviknula „goni se, vraže Panonije“, što mu se veoma svidjelo (<http://www.vecernji.hr/glazba/satan-panonski-sjekao-se-od-krivnje-jer-je-ubio-covjeka-269250>, pristupano 15. srpnja 2016).

Krajem studenog 1981. u vinkovačkom hotelu nastup je imala Meri Cetinić, a Čuljak se pojavio u svojoj „uniformi“ koju je sam izradio. Često osuđivan od strane vinkovačkih malograđana, znao je ući u fizičke obračune, ali tog kobnog 29. studenog 1981. počinio je ubojstvo, navodno u obrani vlastita brata. Iz kaputa je izvukao nož i ubio napadača. Tvrdnje da je do ubojstva došlo iz samoobrane na sudu nisu prošle zbog manjka dokaza te je osuđen na 12 godina zatvora, a predviđena lokacija izvršavanja kazne bila je Goli Otok. Sreća u nesreći jest da mu je otac bio ugledni upravnik vinkovačkog Doma zdravlja. Njegovom intervencijom smješten je u neuropsihijatrijsku bolnicu⁷ u kojoj je trebao odslužiti kaznu (<http://www.mixeta.net/2014/01/28/in-memori-am-ivica-culjak-satan-panonski/>, pristupano 15. srpnja 2016).

U Popovači se bavio slikanjem i pisanjem poezije te je povremeno održavao nastupe s grupom *Pogreb X*. Nastupe koje je održao pred publikom počeo bi recitiranjem poezije te bi izvodio performanse u kojima se često samozapaljivao, rezao ili rezbario, razbijao bi i staklene boce o glavu. Još za ono vrijeme, a i danas ga se uspoređuje s GG Allinom⁸, američkim punkerom kojemu ni jedan koncert nije trajao duže od pola sata (policija bi ga skoro svaki put prekinula)

⁷ neuropsihijatrijska bolnica Dr. Ivan Barbot u Popovači

⁸ jedan od najekstremnijih glazbenika svih vremena

zbog rezanja, tuče, vršenja nužde na pozornicama, bacanja fekalija po publici... Unatoč kreativnosti (crtao je, pisao, skladao, izvodio performanse, sam radio svoju odjeću) nije mogao kontrolirati unutrašnji nemir liječnički prepoznat kao verziju schizofrenije i manične depresije koja je nekad prelazila u nekontroliranu agresiju. Iz Popovače je pušten zbog dobrog vladanja te se sa slobode nastavlja aktivno baviti svojim „poslom“.

Nakon angažmana u grupi *Pogreb X* počeo je održavati brojne solo nastupe na kojima mu je bas nekoliko puta odsvirao danas poznati sugrađanin Goran Bare. Objavio je tri albuma: *Ljuljamo ljubljani ljubičasti ljulj* (1989.), *Nuklearne olimpijske igre* (1990.), *Kako je punker branio Hrvatsku* (1992.). Članovi grupe *Satan Panonski* neprekidno su se mijenjali, a jedno vrijeme sa njima je nastupao i Nikola Vranjković, gitarist beogradske grupe *Block Out*. Beogradska neovisna izdavačka kuća *Nova Aleksandrija* objavila je 1990. godine Čuljkovu zbirku poezije, proze, crteža i fotografija *Mentalni ranjenik* koja mu je za života ostala jedina autorska knjiga. Radi se o knjizi koja se sastoji od nekih dvjestotinjak stranica popraćenih vlastitim crtežima, aforizmima, osvrtima, fotografijama i autobiografskim pričama. To je knjiga koja ga javnosti prezentira i kao pjesnika. Zbirku je 2004. godine zagrebačka nezavisna naklada *Slušaj najglasnije* reizdala pod nazivom *Prijatelj*. Radi se o verziji uskraćenoj za Čuljkove crteže i fotografije, ali obogaćenoj svim njegovim ranije neobjavljenim tekstovima, uz malu preinaku. Naime, nakladnik Zdenko Franjić nije *Prijatelja* tiskao prema već postojećem gotovome tekstu iz *Mentalnog ranjenika*, već prema jednome od prvih verzija rukopisa, bez autorovih naknadnih estetsko-ritmičkih dorada stihova (Glišić: 75).

Kako se rat bližio tako je došlo i vrijeme da Čuljak pristupi vojsci, a sjetimo se da je tri mjeseca proveo u kazneno-popravnom domu Lipovica upravo zbog izbjegavanja vojne obveze. Navodno je jednom prilikom na pitanje zašto je dobrovoljno uzeo pušku u ruke odgovorio: *“Ne zanima mene to Hrvat i Srbin jer*

ja sam ti po nacionalnosti Punker, ali tamo neki hoće moju majku i brata da ubiju... e pa neće moći...“ (<http://www.mixeta.net/2014/01/28/in-memoriamiculjak-satan-panonski/>, pristupano 14. srpnja 2016.).

O njegovoj smrti postoje razne priče i legende. Jedna priča kaže da je stradao od snajperskog metka jednom prilikom dok je glumio strašilo u polju zbog neke oklade za gajbu piva. Druga pak kaže kako je ubijen od vlastitih suboraca zbog nekih starih nerješениh računa. Treća kaže kako je ubijen po naredbi vojnih glavešina jer je takva „tempirana bomba“ bila preopasna. Četvrta priča kaže kako je počinio suicid nakon razgovora s majkom koja mu je uplakana rekla kako nema što za jesti. Peta priča kaže kako se poskliznuo na ledu, a napunjena puška je sama od sebe opalila. Šesta priča kaže kako je poginuo dok je čistio pušku koja je opet sama od sebe opalila...

Misteriozna smrt dodatno je zapečatila biografiju ovog vinkovačkog performerera, dodajući joj još jedan detalj koji je dodatno i bez utjecaja samog umjetnika⁹ omogućio njegov status legende, te održao interes za njegovo stvaralaštvo i među današnjom mlađom populacijom (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek).

4.1. GLAZBA

Čuljak je 1980. godine započeo svoj glazbeni put kao pjevač vinkovačkog sastava *Pogreb X*. Već nastupima u ovome bendu on na tadašnju scenu uvodi jedinstven i ultrabrutalni scenski performans pun mazohizma, samoranjavanja, nasilja – nešto rijetko viđeno i u tadašnjim okvirima svjetskog rocka. Godine 1988. proglašava se *Satanom Panonskim*; pod tim imenom djeluje do svoje smrti

⁹ kakav je nastojao širiti za vrijeme života

i postaje poznat široj javnosti. (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek).

Prvi samostalan album je *Ljuljamo ljubljani ljubičasti ljulj* iz 1989. godine. Na albumu se nalazi čak šesnaest pjesama među kojima je i „nenadmašni“ *Lepi Mario*. Od uvjetno rečeno poznatijih pjesama na albumu se još nalaze i *Oči u magli*, te *Iza zida*. Radi se većinom o kratkim *punk* pjesmama (najkraća traje samo nešto malo više od pola minute, a najduža pet minuta).

slika 1. cover albuma *Ljuljamo ljubljani ljubičasti ljulj*

Odreži, nareži, zareži

Mi živimo samo dok smo mladi

A srca naša, ostarjeti nećemo

Sve ovo trulo, a sve smo, sve vidjeli

Slobodni čak i mrtvi živjeti

Odreži, nareži, zareži - joj

Toliko Punk srce veseli

Koliko majka sina poželi

Ustati neće, nikada, nikada

Psi lažu a Punk smo, sada, svi sada

Odreži, nareži, zareži – joj (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Dvije godine nakon prvijenca uslijedio je album *Nuklearne olimpijske igre*. Navedeni album objavio je Zdenko Franjić za svoju diskografsku samoinicijativu *Slušaj najglasnije*. Album obiluje veličanjem raznih anomalija i ekscentričnih ponašanja (Jurkas 2010: 165). Sadrži čak dvadeset i tri pjesme, no moramo imati na umu da se mnoge od njih zapravo ponavljaju s prvijenca (*Oči u magli, Iza zida, Kliktaj, Lepi Mario, Odreži, nareži, zareži, Misli li istok, Trpi kurvo, Obdukcija*), tako da je zapravo trećina pjesama koje ovaj album donosi zapravo prerada onih koje donosi prvi album. Od značajnijih pjesama izdvajaju se *Kamikaza, Odrežite sise, Slavica, Advokat, Seksualni distonilitet* i *Čaj od maka*. Jedna od važnijih stvari vezanih za ovaj album je njegova naslovnica koja prikazuje Čuljka u uobičajenom stanju na njegovim nastupima.

slika 2. *Nuklearne olimpijske igre*

Čaj od maka

Daj mi majko nekog lijeka

Jako sam ti prehladen

Da zagrijem kosti hladne

Da budem iznenađen

*U vrijeme influence
Kad radosti ništa nema
Da zaživim bolji život
Meni majka taj čaj sprema*

*Čaj od maka baš je đaba
Zasijala stara baba
Stara baba mak mi sije*

Nema murije (fiksa se i smije) (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Zadnji album (*Kako je panker branio Hrvatsku*) Čuljak je izdao 1992. godine, dakle u razdoblju od tri godine izašla su njegova sva tri glazbena albuma. Album sadrži petnaest pjesama, no kao i u slučaju *Nuklearnih olimpijskih igara* opet se ponavljaju neke pjesme s prethodnih albuma: *Dragi sine moj, Odreži, nareži, zareži, Obdukcija*. Ono što ovaj album razlikuje izrazita je antisprska tematika nekih pjesama (*Beogradski pašaluk* i *Prepuna je krvi Drina*).¹⁰ No to možemo pripisati općenitome stanju kakvo je bilo u ono doba na našim prostorima. Zanimljivo je da je u dvije pjesme zapravo pjevao o samome sebi (*Panonski Satan* i *Ti ćeš doći u svojoj moći*), od kojih je druga možda i općenito jedna od njegovih najpoznatijih pjesama.

Cjelokupno je stvaralaštvo Satana Panonskog bilo žanrovski vrlo raznovrsno, a ako bismo ga pokušali definirati jednom rečenicom, moglo bi ga se okarakterizirati kao totalnu umjetnost s ciljem uspostavljanja estetike šoka (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek).

¹⁰ koja se nije nalazila na prethodnim izdanjima

slika 3. *Kako je panker branio Hrvatsku*

4.2. NASTUPI

Ivicu Čuljka možemo smatrati začetnikom autodestruktivnog *body arta* u hrvatskome performansu, onakvoga kakav do tada na ovdašnjim prostorima nije bio prakticiran. Činjenica da je veći dio stvaralačkog razdoblja proveo u neuropsihijatrijskoj bolnici, u koju je doduše smješten iz razloga da izbjegne zatvorsku kaznu zbog ubojstva (o čemu također postoje kontradiktorni podaci), odnosno nemogućnost da se pouzdano govori o njegovu mentalnome stanju, donekle otežavaju tumačenje njegova ponašanja na sceni po pitanju pokretačkog motiva, koji može biti protumačen i kao umjetnički stav, ali i kao unutarnji psihotični poriv (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek).

Najprepoznatljiviji dio umjetničkog djelovanja Satana Panonskog¹¹ onaj je koji se odnosi na njegov body art, odnosno manipulaciju vlastitim tijelom na sceni. Satan Panonski prvi na ovim prostorima na scenu donosi tzv. *tijelo otpora* kroz glazbeni performans, uvodi brutalnu tjelesnu izvedbu koja uključuje samoozljeđivanje na sceni.

¹¹ glavni izvor na kojega se referiram u ovome poglavlju jest članak Ljubice Anđelković Džambić; s obzirom da ga ona ne naziva imenom, već pseudonimom, tako ću ga i ja ovdje nazivati

Kod scenskih nastupa Satana Panonskog naglasak je svakako na primarnost tjelesne izvedbe i „rada“ na tijelu. On tijelo uvodi kao instrument umjetničkog izraza. U trenutku izvođenja publici „daje“ svoje tijelo kao umjetnički iskaz (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek). Ovdje nije naodmet spomenuti niti Marinu Abramović, multimedijalnu umjetnicu poznatu po podvrgavanju svog tijela žrtvi i rezanju u performansima, a koja se u više navrata spominje kao Satanov uzor u Glišićevim *Čizmama slobode: „Marina Abramović, naša multimedijalna umjetnica. Ovdje je bila ismijana. Pobjegla je preko grane i ostvarila je svjetsku slavu svojim performansima. Izloži svoje slike, skine se gola i poziva posjetitelje da i nju razgledaju, mogu i da je vatare, ljube, reckaju žiletom. Neka svaki posjetitelj pokaže kakav je iznutra.“* (Glišić: 36).

Performansi Satana Panonskog uključuju i ekscesne oblike ponašanja poput ekscesizma, sadizma, mazohizma, homoertizma i slično. Također ga možemo povezati i sa ritualom. Njegovi nastupi utjecali su na publiku, doveli su je do određenog zanosa koji donekle možemo usporediti s ritualnim. Iako radnjom usmjeren na samoga sebe i vlastito tijelo, kroz komunikaciju publike te izazivanje reakcije činom samoranjavanja, Satan Panonski stvarao je određen tip zajedništva s publikom¹², koja je time postajala neizostavni dio umjetničkog događanja. Na koncertnim nastupima Satana Panonskog i pratećeg benda, uobičajeni segment izvedbe bio je solo-performans frontmena koji bi, nekad uz ritmičku pratnju glazbenika, nekad bez nje, uključivao ekstatično recitiranje vlastite poezije, te određene oblike automasakra u kojem je vlastito tijelo koristio na izrazito brutalan način, a koji je uključivao: rezanje žiletom (ispisivanje ideograma i zarezivanje), probadanje zihericama, samoozljeđivanje nožem i staklenim bocama, samozapaljivanje (odjeće), polijevanje vrućim voskom, ekstatično bacanje u publiku, puštanje krvi i slične autodestruktivne

¹² već spomenuta česta značajka punk pokreta

aktivnosti (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek). Ovaj brutalni segment pratili su i drugi elementi scenskog iskaza: ekstatički ples, izražajna mimika i gestikulacija, scenski pokret, ritmičko recitiranje, kostimirano/nago tijelo (skidanje, oblačenje, presvlačenje) i upotreba rekvizita.

U Satanovom samoozljeđivanju lako se može prepoznati i snažan predratni izraz egzistencijalnog očaja pojedinca u kojemu je zihericu (simbol punka, pokreta koji slavi slobodu i neovisnost, a protivi se svakom sustavu koji uništava individualnost i ljudskost) koristio kao sredstvo koje pridržava sredstvo za ubijanje, zakačenu na ljudsko meso, na koje se može gledati kao na tijelo otpora, ali i kao na topovsko meso, što se je nažalost nedugo zatim, u ratu, mnogima i dogodilo (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek). Krv, koja je bila važan dio Satanovih nastupa izaziva veoma snažnu reakciju među publikom, kao i poruku koja se pamti, što je zacijelo bio jedan od njegovih ciljeva.

Ne smijemo zaboraviti niti publiku¹³, od koje se očekuje da reagira na ono što joj umjetnik nudi, a čiji je smisao određen od strane samog performerera. Publika je već unaprijed očekivala svojevrsnu *punk-katarzu* koju će im omogućiti njihov idol, a sam glazbeno-scenski nastup predstavljao je dinamički vrhunac, ispunjenje očekivanja. Satanov temeljni motiv za ovakvim izvedbama duboko je unutarnji motiv pojedinca u neskladu s društvom u kojem se nalazi, no prepoznat od strane publike, s kojom je na izvedbama uspostavljena komunikacija.

Pri samome pogledu na Satanove performanse, ne možemo se ne zapitati o razlozima za tako ekstremno ponašanje. Moramo imati na umu da se kod njega

¹³ uspješnost performansa ponajprije ovisi o uspješnoj komunikaciji s njom

međusobno isprepliću životne okolnosti (ubojstvo iz samoobrane i nemogućnost dokazivanja istog, izbjegavanje zatvora...) i umjetničko djelovanje. Zapravo je veoma teško odgovoriti na pitanje o razlozima u kojoj je mjeri njegov scenski način ponašanja motiviran umjetničkim, a u kojoj mjeri privatnim razlozima. Svojim performansima Satan daje naziv *Hard Blood Shock*, koji u ta tri pojma sažima i opis i poantu njegovih performansa: manipuliranje krvlju na najdirektniji i brutalan način, te izazivanje šoka istim (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski*, Artos, 2015, Osijek). Evo što on sam kaže o *hard blood shock-u*:

Hard Blood Shock

- 1. Tijesno povezan sa svim Art–Undergroundom*
- 2. Jede samo ono što se kvari ili trune, kokoš ne snese li jaje uginut će, krava ne pomuže li ju se uginut će, umrijeti, to se jede. Jaje se kvari, mrkva trune, zato se jede. Meso ne jede!*
- 3. Svaki svakome Hard Blood Shock čiju ima adresu šalje par kapi svoje krvi.*
- 4. Ljudski rod se ne dijeli na čovjeka ili ženu, odnosno čovjeka i ženu.*
- 5. Sex jeste dio ljubavi, s bilo kim, s bilo čim, ako je i jednoj i drugoj strani ugodno.*
- 6. Nema religije, narodnosti, nacije, državljanstva! Nema mentalitet, tradiciju, kulturu, običaje. Na primjer: ne znači mi ništa vjerski ni državni praznik, ne slavim svoj niti ičiji rođendan.*
- 7. U Hard Blood Shocku riječ "hvala" ne znači ništa, isto riječi "inteligencija", "lukavost", "sreća".*
- 8. Hard Blood Shock se potpomaže unutar bratstva, svaki brat mu je svetinja, eventualni brak samo s istomoišljeni(com)kom!*
- 9. Hard Blood Shock nije pokret, sekta, grupa, to su ljudi koji nikad ne napuštaju druga u nevolji.*

10. Nikad ne laže bratu, nema zavisti, ne daje obećanja koja ne može ispuniti, ne govori o sebi, nego iz sebe !

11. Isti respekt imaju od Hard Blood Shocka i životinje i ljudi!

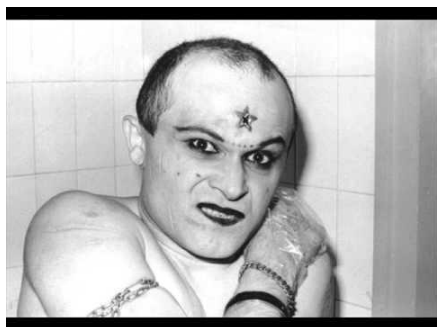
Ivica Čuljak–Kečer II. osnovao Ime za sve časne ljude razumnih pogleda na svijet i sebe!

SATAN PANONSKI

not for sale–hard blood shock IV. 1989. (Ivica Čuljak, Prijatelj)

U ovome, svojevrsnome manifestu svoje umjetnosti Satan jednostavno daje poglede svoje „grupe“ na svijet, ali i svoj način života i djelovanja. Vidljivo je da se zalaže za jednakost svih živih bića (točka 11), da je protiv bilo kakvih podjela: religijskih, nacionalnih, kulturnih (točka 6), da se zalaže za međusobno pomaganje i poštovanje (točka 8) te iskrenost (točka 10).

U ovome radu već je spomenuta konceptualna umjetnica i performerica Marina Abramović¹⁴. Nju možemo spomenuti kao jedan od uzora za performanse Satana Panonskog. Primjerice, ona si je zvijezdu petokraku urezivala u tijelo. A zvijezda petokraka je i kod Satana jedan od najvažnijih simbola, bilo da ju je urezivao na leđa ili pak čelo:

slika 4. Satan Panonski s istaknutnom zvijezdom petokrakom na čelu

¹⁴ u knjizi *Čizme slobode* jasno nam se daje do znanja da ju je Čuljak veoma cijenio

No imajmo na umu kako je Satan zapravo imao „dva lica“: ono *scensko* u kojemu se sjekao, razbijao boce o glavu, samozapaljivao s jedne, te ono *privatno*, mirno i staloženo.

Kod Satanovih nastupa i odjeća¹⁵ igra veliku ulogu. Odjeća koju je koristio za nastupe često je bila kreirana specifično za tu svrhu. Bila je korištena kao sastavni dio njegovih performansa, kroz presvlačenja tijekom izvedbe, zapaljivanje, ponovno odjevanje na krvavo tijelo ili je pak korištena kao rekvizit. Neki od odjevnih predmeta koje je koristio na nastupima su: kapa pilota, ruski kačket, vikinška kaciga s rogovima, šamanske amajlije, crna beretka, lanci kojima okiva svoje tijelo, mrežaste majice, šalovi koje nekad na nastupima koristi kao povez oko glave ili ih zapali u činu samozapaljivanja, posebno izrađene i oslikane majice i ogrtači na kojima se nalaze crteži i poruke, a nekada i čista bijela košulja koja potom biva umrljana krvlju (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski, Artos*, 2015, Osijek). Također je koristio i šminku te žilete kojima je zarezivao razne simbole u tijelo.

Satan je često provocirao malograđanštinu bivše države. To je radio na mnoge načine. Dakako, najočitiiji su njegovi nastupi, ali moramo spomenuti i „igranje uloga“, pa se tako znao obući u ženu, Indijanca, homoseksualca¹⁶, a sve s ciljem provokacije. Svoj identitet skrivao je i pomoću pseudonima kojih je imao nekoliko. Najpoznatiji je sigurno *Satan Panonski* pod kojim ga i danas znaju mnogi. Kao što je već rečeno, taj pseudonim uzeo je tek pošto je napustio sastav *Pogreb X* te krenuo u samostalne pjevačke vode. Prvi pseudonim/nadimak koji je koristio bio je *Kečer II*, a koji nikada nije odbacio. Od manje poznatih pseudonima tu su: *Not For Sale*, *Magistar Fine Frustracije*, *Deuterij Teška Krv*, *Avet Ravnice*, *Onaj Paganin Kečer II*, *Petar Pan* i *Pinokio* (Ljubica Anđelković Džambić, *Krvavi performans i tijelo otpora: Satan Panonski, Artos*, 2015,

¹⁵ kojom daje ideološki i umjetnički iskaz

¹⁶ u *Čizmama slobode* spomenuta je zgoda u kojoj se je pretvarao da je homoseksualac

Osijek). Kao još jedan čin provokacije možemo istaknuti i provociranje seksualnošću. Seksualnost koristi kao sredstvo uspostave rodnog identiteta, tj. kroz opisivanje raznih seksualnih uloga zagovara seksualne slobode (točka 8. u *Hard blood shocku*).

5. ČULJAK U OČIMA DRUGIH (ČIZME SLOBODE)

„Satan Panonski nije samo svojim djelima nadživljeni pjesnik, slikar ili glazbenik. On postaje sljedbenički logo beskompromisno opredijeljenih za: duhovno ispred materijalnog, istinu ispred laži, vlastito mišljenje ispred nametnutog, prijateljstvo ispred interesa.“ (Glišić: 4)

„Killer – Ubica, nije među živima. Njegova smrt izaziva ogromno interesovanje, iako je od tada prošlo mnogo godina. Nije čudo. Killer je bio, i za života, najkontroverznija ličnost na prostorima ex Yu. Od jednih hvaljen i uzdizan do zvezda, od drugih napadan i guran u blato.“ (Glišić: 5).

Glišić u uvodnim stranicama romana navodi svoje razloge za pisanje. Jednostavno je htio prikazati istinu o Ivici Čuljku. Zanimljiv je bio njegov odnos prema „Killeru“¹⁷: *„Iscedecu iz sebe sve što se može iscedeti, kad je Killer u pitanju. Svu mržnju koju sam, u početku, osećao prema njemu. Sav onaj strah, u šta se Mržnja preobrati. Svu radoznalost u koju se pretočio Strah. Radoznalost je, potom, prerasla u Razumevanje, Razumevanje u Prijateljstvo, prema njemu! KILLERU! UBICI!“* (Glišić: 7)

Odnos vlasti prema pripadnicima punk pokreta u svijetu bio je loš. Isto je bilo i u Jugoslaviji gdje je otpočela je kampanja kako protiv Čuljka i njegovog benda, tako i protiv ostalih domaćih punk sastava, no punk ni u

¹⁷ u *Čizmama slobode* autor Čuljka naziva Killerom

kojem slučaju nije bio mrtav. Mlađe generacije su stasale te su bili čvrsto povezani među sobom. Autor ovog kratkog romana je „ušao“ u taj svijet. Dobijao je mnoga pisma, između ostalih i ona od Čuljka, koji je sam sebe zvao „Satanom“. U romanu je predočeno jedno, dosta dugačko u kojemu čitatelj može vidjeti kako je Satan bio ekscentrična, ali i inteligentna osoba. S vremenom su se njih dvojica zbližili. Razmišljali su o objavljivanju antologije punk poezije.

Glišić je zajedno s jednim prijateljem otišao posjetiti famoznog Killera. Iznenadio se je nakon što ga je po prvi put ugledao: „*Umesto snagatora, silosa, dvometraša i stokilaša, kakvim sam ga zamišljao, Killer je bio dvadesetdevetogodišnjak niskog rasta, jedva uhranjen, dečaćkog izgleda, s malo kose ali sa mnogo ožiljaka po izražajnoj glavi*“ (Glišić: 31). Nakon što je Killer počinio zločin, prijatelji su ga uglavnom napustili, no obitelj je i dalje ostala uz njega. U zahvalu za to odlučio je barem „po kući“ nositi pristojnu odjeću, što je u romanu opisano na neki simpatični način. Čuljkova majka bojala se za sina zbog moguće osvete obitelji Debeljak čijega člana je njen sin ubio u samoobrani. Slijede reminiscencije na prošlost iz kojih saznajemo da je Killer imao ne baš sretne školske dane, ali, što je još i važnije, i problema s Debeljacima. Moramo ovdje napraviti malu digresiju. Zapitajmo se malo kako bi ljudi koji nikada nisu čuli za Satana Panonskog reagirali kada bismo im samo spomenuli taj njegov pseudonim! Možemo zamisliti... No, dakako, on nema nikakve veze sa sotonizmom. Nadalje, moramo spomenuti kako baš ni nije bio neki „veliki vjernik“:

- *Isus se rodi – rekla mu komšinica, noseći, s mužem, dve pečenice.*
- *Rodio se tebi, ne meni! – uzvratio je Killer.*
- *Srami se, bogohulniče! – na to će susedka.*
- *Čega da se sramim? – na to će Killer.*
- *Svoje sramote, sramoto jedna.*

- *A zbog čega?! Tebi je Isusov otac, Svevišnji, dao dvije pečenice. Nama niti jednu! A mogao je ove dvije podijeliti na jednake dijelove... Gle, u torbi štrudle s makom nosite, ja štrudlu nisam ni očima vidio, ima tome dvije do tri godine (Glišić: 37).*

Na jednome mjestu u romanu možemo vidjeti netrepeljivost između „svijeta“ s jedne te pripadnika punk pokreta s druge strane:

„Jedan mališan opčinjen našom pojavom, vukao je majku za kaput:

- *Mama! Mama! Eno Indijanaca! Sišli s kina!*
- *Šuti! – oštro će majka. Nisu to Indijanci. To su pankeri. Treba ih sve pobiti!...*
- *A zašto? – na to će dječak.*
- *Ne znam – rekla je majka. Ali zaista ih treba sve pobiti!...*

Otišli su. Mali se okrenuo za nama. Iz očiju sam mu pročitao: Hej pankeri! Jednoga dana bit ću vaš!... Po cijeni života! Makar me mati ubila!“ (Glišić: 46)

Smatram da samu Satanovu ekscentričnu pojavu dosta dobro objašnjava sljedeći citat iz romana:

„Upitao sam ga zašto se onako odevao i ponašao na koncertu.

- *Zašto?! Zar treba tebi da to pojašnjavam, Blizanče Dupli Moj? PUN SAM KOMPLEKSA NIŽIH VRIJEDNOSTI KOJE SU MI USADILI U RODNOM DOMU, U ŠKOLI, NA ULICI, U ČUZI. KAD SE ONAKO OBUČEM I NAŠMINKAM, TO VIŠE NISAM JA, TO SAM JA KOJI JE POBJEGAO IZ SVOJE KOŽE. MRZIM SEBE, MRZIM, MILI MOJ MARSOVČE. ZAŠTO?! Nizak sam, volio bih da sam visok. Mršav sam, volio bih da sam deblji. Ružan sam, volio bih da sam lijep. Siromašan*

sam, volio bih probati okusiti bogatstvo... Toliko sam ljut na sebe, da se zato i seckam žiletom“ (Glišić: 50)¹⁸

Opasnost od braće Debeljak nije prestajala: „*Gadovi će, siguran je, izvršiti, kad-tad, krvnu osvetu nad njim. Evo... šalju mu anonimna pisma... unutra fotokopirane fotografije i posmrtnice s njegovim likom, ili nevešto nacrtan sat čije kazaljke pokazuju minut do dvanaest... kazaljke su u obliku noževa!...*“ (Glišić: 51).

Satan je u potpunosti „otvorio dušu“ svome prijatelju. Braća Debeljak maltretirala su ga još u gimnaziji. Vjerovao je da će zlostavljanje prestati kada upiše srednju školu, no to se nije dogodilo. Počeli su ga ucjenjivati, a on nije nalazio izlaza te je počeo potkradati gotovo bilo koga! Nije mu bilo bitno! Na koncu se odao alkoholu i lakšim kao i težim drogama. Napustio je školu, a otac ga je izbacio iz kuće. I onda se sjetio kobne noći, noći u kojoj je počinio „homocid“. Sljedećeg jutra trebao je poći u vojsku... Debeljakovi su zastrašili svjedoke, te Čuljak jednostavno nije imao nikakve šanse. Osuđen je na dvanaest godina zatvora i bio je strpan među najgore kriminalce kojima se, dakako, nije svidjelo to što je učinio: „*Usudio se da ubije Zvijerka, jednog od njihovih*“ (Glišić: 53). Srećom, otac je uspio „povući neke veze“ te se doktorica Olja iz popovačke ludnice pobrinula da ga tamo prebace. Tamo je imao mnogo zdravije okruženje, svoju sobu te mir za bavljenje umjetnošću. Doktoricu Olju cijenio je iznad svega, bio je svjestan od čega ga je izbavila. Bio je svjestan da mu je pružila šansu za ljepši život.

Satanova obitelj je uz pomoć doktorice Olje pokrenula postupak za obnavljanje sudskog procesa i smanjenje kazne. No na ročištu se nisu pojavila niti braća Debeljak niti svjedoci obrane: „*STARA PRIČA SE PONAVLJA! – ruljao je Zombi preko telefona. – Tu više nema sumnje. Iza braće Debeljak stoji netko*

¹⁸ citate iz romana prenosim doslovno, tu ponajprije mislim na pisanje velikim slovima

izuzetno utjecajan, s vrha vlasti! Netko tko drži u rukama konce mafije, uzimajući najveći dio plijena za sebe. Naravno, u obvezi je prema mafijašima nižim od sebe. Čuvajući njih, čuva, u stvari – vlastito dupe. A cijenu plaća Killer!... Killer će stvarno poludjeti, ostane li u L'Udari! Neosporno je to da će mu braća Debeljak, u znak krvne osвете, doći glave. Krug se sužava. Pa kad su odlučili da mu, nekažnjeno, presude, neka Killer umre na slobodi... Poslednji adut je obratiti se Predsedništvu zemlje. Upoznati ih s Killerovim slučajem i između redova ih upozoriti ne samo kakvo je naše pravosuđe, nego i kakvi se mračni tipovi kriju u političkom vrhu i oko njega“ (Glišić: 57)

Da se za trenutak vratimo na Čuljkov pseudonim: „*A ESTABLISHMENT U KOJEM SE NAVELIKO PROSTITUIRA SATANIZIRAO ME I OD MENE STVORIO PRAVOG SATANA, IAKO JA I OVAJ EPITET UZIMAM IZ ČISTE ZAJEBANCIJE, ILI PROVOKACIJE. PREDSTAVLJAM SE KAKVIM ME VIDE PRIMITIVCI – SATANOM IZ PANONSKE NIZINE! NJIMA PRKOSIM, U INAT!*“ (Glišić: 59)

Čuljak je napisao prvu zbirku poezije kojom u većem dijelu nije bio zadovoljan, svidjele su mu se samo fotografije s koncerata. Promocija se održala u Beogradu i izazvala je veliki interes. Na njoj je izveden svojevrsni performans, nešto poput „mini drame“ na kojoj su, između ostaloga, i palili autora. No u jednome trenutku cjelokupna igra se otela kontroli te se on pretvorio u plamen. Shvatili su da je netko podmetnuo benzin. Publika je bila u transu. Tek nakon nekog vremena shvatili su da ovako ekstreman čin nije bio planiran. Brzim reakcijama glumaca vatra je ugašena. Da je vrag odnio šalu, svi prisutni shvatili su kada je hitna odvela Čuljka u jednu od najelitnijih bolničkih ustanova u zemlji.

Poslije dva mjeseca prebačen je, uz inzistiranje doktorice Olje na kućni oporavak. Liječnici su mu tek uz nadljudske napore uspjeli spasiti lijevu nogu. Ipak je preživio. Kleo se da na onome *gigu* nije htio izvršiti samospaljivanje. Dakle – netko je zaista u posudu sipao čisti benzin.

Ratni vihor bio je na pomolu. Opet, zbog viših ciljeva političkih elita. Nekoć bratski narodi praktički su preko noći postali smrtnim neprijateljima. Glišić i Killer morali su se, možda i zauvijek, razdvojiti. Tek su rijetko komunicirali putem pisama. Na kraju jednog od pisama Čuljak je Glišiću napisao: „*Poruči svima: VOLIM VAS ISTIM INTENZITETOM KAO I PRIJE OVOG GOVNJARSKOG RATA! Zauvijek vaš Killer, Satan s Čizmama slobode!*“ (Glišić: 67)

U romanu nam autor donosi još dva Čuljkova pisma od kojih nam jedno daje istinsku sliku ovog, zapravo divnog čovjeka:

„Mali moj anđele!

Ti ćeš uvijek biti moj najbolji drug i prijatelj jer sve je prolazno osim emocija koje će uvijek čekati na tebe. Najlakše je u ovo vrijeme biti sretan i tužan jer svi naši filmovi su prekinuti na, čini se najljepšim mjestima. Ali treba biti veseo i iskreno se nadati nastavku, jer valjda samo tako će se ovi svemoćni režiseri Sreće i Nesreće smilovati na sve nas, obične smrtnike. Skroz je nedovoljno reći koliko sam te poželio vidjeti, to papir nije u stanju dočarati. Ma da mi je makar malo posvađati se s tobom, ako ništa drugo. Srećo moja, nemoj nikad ni pomisliti da se nećemo vidjeti. Mi se moramo (PAZI!), MORAMO PONOVO SRESTI, PA KAD-TAD! MAKAR I NA ONOME SVIJETU, U VJEČNIM ZELENIM LOVIŠTIMA, MI SMO POSLJEDNJI INDIJANCI! Neprijatelji vrše i nad nama istovjetni genocid, istovjetno istrebljenje. Proći će ovo stanje masovne bolesti u psihama ljudi, jer sve ima svoj kraj. Džabe. Ne mogu toliko sitno pisati da bih napisao sve što sam htio. Ej, znaš, kad te puno, puno, puno poželim, onda se zagledam u tvoju fotografiju. Fotografija oživi, pa se u mom mozgu upali neki projektor koji onda pušta filmove naših glupiranja, smijanja, deranja, sprdanja, ozbiljnih razgovora. Jeboga, valjda nestane struja pa se taj projektor ugasi i onda sam tužan. Čuj, super je fora: kad god prođe jedan dan onda ja pomislim da smo jedan dan bliži našem susretu i nekako mi je lakše. Ima Boga, 100%.

Iako neki vjeruju da svaki narod ima svog posebnog Boga, ja se molim samo jednom jedinom koji nema ime i svačiji je, da se što skorije sretnemo. Izljubi naše punkse. Sebe štipni za obraz, pomiluj se po ćeli, zatvori oči i osjetit ćeš da sam to ja učinio. Najviše te volim!

Killer!“ (Glišić: 69)

Čuljak je znao da se čak ni u ovakvim vremenima nije obustavila „potraga“ za njime: „ – Velika je potjera za mnom – nastavio je Killer. – Protiv mene nisu samo braća Debeljak s mafijom, nego i cjelokupni establišment. Ja i dalje ne pomišljam na samoubojstvo. Znam, past ću im šaka, kad-tad. Gledat ću ih u oči i smijati se, zezat ću se na samo meni, punkeru, svojstven način. Uostalom, čeka me vječno zeleno lovište, koje u ratu nazivam Podzemna avijacija, gdje su Smješko, Hromi, Božica i svi naši umrli punxi. A ti? Drži se poput kamena, jer – KAMEN SI! Imaš mojih 170 pjesama. Bit će u tvojoj sobi 170 malih Killera, Not For Sale Punk Petar Pan! Potrudit ću se da ti, nekako, dostavim i svoje martinke, čuvene Čizme slobode. Meni, sakatom, i Živom lešu, više nisu potrebne... U Podzemnu avijaciju može se i gol i bos!... “ (Glišić: 72)

I u Sloveniji, najnaprednijoj ex Yu državi bilo je onih koji ne vole punkere. Prijavili su Čuljka vlastima koje su ga, zajedno sa Zombijem, vratili natrag u Hrvatsku. Našli su se na prvim borbenim linijama. Nedugo zatim uslijedila je misteriozna smrt, koja ni dan-danas nije razjašnjena. Najčešća verzija njegove smrti navedena je i u ovoj knjizi: „Puška je, navodno, opalila i usmrtila ga, dok ju je čistio na ledu, okliznuo se, na prvoj liniji fronta“ (Glišić: 73)

6. POEZIJA

6.1. PUNK I ODNOS S VLASTIMA

Kao što je već i navedeno, Ivica Čuljak je svojim umjetničkim stvaralaštvom ponajprije htio šokirati te publiku potaknuti na razmišljanje. Gledano u globalu, teško je oteti se dojmu da književni rad čini zapravo tek mali dio njegova rada. No to nipošto ne znači da je manje vrijedan. Upravo suprotno. Svoje pjesme veoma često je uglazbljivao, što nam dokazuje da mu je, kao čovjeku, poezija mnogo značila, jer je upravo kroz tekstove pjesama slao snažne poruke. Nadalje, njegova za života jedino objavljena zbirka pjesama *Mentalni ranjenik*, kao niti posthumno reizdan *Prijatelj* ne sadrže jedino poeziju, već te knjige zapravo predstavljaju cjelokupni Čuljkov umjetnički opus. U skladu s time u ovome radu ću analizirati nekoliko najzanimljivijih, najkarakterističnijih i po mom sudu najboljih poetskih ostvarenja Ivice Čuljka.

Jedna od mnogih uglazbljenih pjesama Ivice Čuljka u radu je već prije spomenuta:

Odreži, nareži, zareži

Mi živimo samo dok smo mladi

A srca naša, ostarjeti nećemo

Sve ovo trulo, a sve smo, sve vidjeli

Slobodni čak i mrtvi živjeti

Odreži, nareži, zareži - joj

Toliko Punk srce veseli

Koliko majka sina poželi

Ustati neće, nikada, nikada

Psi lažu a Punk smo, sada, svi sada

Odreži, nareži, zareži – joj (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Već po samome naslovu pjesmu možemo povezati s autorovim ponašanjem na nastupima, no ukoliko pjesmu ne gledamo samo površinski, moći ćemo iz nje izvesti i dublja značenja. Pjesma s jedne strane započinje veoma snažno, naglašavanjem značenja mladosti: „*Mi živimo samo dok smo mladi*“, no opet i upozorava kako je ta mladost neizbježno prolazna. Ali i za to ima lijeka: „*A srca naša, ostarjeti nećemo*“. Kritiku na toliko naglašavano stanje u svijetu, odnosno na ondašnje vlasti i na njihov odnos prema punk supkulturi vidimo u trećem stihu: „*Sve ovo trulo...*“, ali također naglašava da ljudi poput njega nisu „ovce“: „*...a sve smo, sve vidjeli*“. Poslije toga daje do znanja *moćnicima* koliko je zapravo jak njihov inat prema njima: „*Slobodni čak i mrtvi živjeti*“. Prvu strofu zaključuje na snažan način, zapravo daje nam do znanja svoje „drugo lice“, tj. lice pozornice. Tekst pjesme preuzeo sam iz zbirke *Prijatelj*. Zanimljivo je da se uglazbljena pjesma razlikuje od teksta predloženoga u knjizi. Razlike su veoma malene, no ipak trebamo pažnju obratiti i na njih. Konkretno, radi se o uzviku na kraju svake strofe (joj). U uglazbljenoj formi uzvik glasi „jeej“. Iako je riječ o uzvicima, imajmo na umu da su posrijedi riječi koje se bitno razlikuju, jedan uzvik predstavlja oduševljenje, a drugi okvirno rečeno – bol. Dakle, uzvik dolazi kao „točka na i“ provokacije moćnika koju nam autor donosi u ovoj pjesmi. Njome nam daje do znanja da njemu to rezanje ne predstavlja bol, već užitak. Na kraju krajeva, na nastupima se je uvijek rezao.

Na početku druge strofe prikazuje nam se značaj *punka*. Ljubav koja proizlazi od njega toliko je jaka da je se može usporediti i s onom majčinskom: „*Toliko punk srce veseli koliko majka sina poželi*“. I dalje se spominje razlika između njegove „punk manjine“ i vlasti, a netrepeljivost između njih dodatno pojačava tako da ove druge naziva psima. No kao da možemo vidjeti i rast moći Čuljkovih istomišljenika, jer: „*a Punk smo, sada, svi sada*...“. Pjesmu zaključuje poznatim refrenom na kraju kojega dolazi „dvojbena“ uzvik.

Kao temu ove pjesme naveo bih otpor supkulturnih zajednica (ponajprije punka) prema represijama koje su na snazi samo kada su oni u pitanju. Autoritet se konstantno potkopava. Iako se radi o dosta teškoj temi, pjesma u autorovoj vokalnoj izvedbi djeluje pomalo i lepršavo, opušteno, čak i poletno. To dodatno pojačava poruku koju nosi, kao da na neki način govori: *mi smo punkeri, mi na nepravdu odgovaramo osmijehom.*

Stampedo

*Oni koji odlučuju o mojoj sudbini
Voze se u velikoj bijeloj limuzini
Ne smanjuju brzinu na krivini
Mirno plove po dužini i širini*

*Obuzdava ratnike radarska kontrola
Krvavo staklo bljeska ispod stola
U lisicama su mene skinuli do gola
Ne dopada im se boja moga spola
Krdo bivola*

Krdo bivola (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Stampedo je još jedna u nizu pjesama u kojima se kritizira odnos vlasti prema punk pokretu i njegovim pripadnicima. Veoma vješto je opisana razlika između tih dviju suprotstavljenih tabora. Očekivano, u njihovom opisu prikazane su samo najgore osobine, pa tako oni „*ne smanjuju brzinu na krivini*“ i „*mirno plove po dužini i širini*“. Nadmoć vlasti nad članovima punk pokreta više je no vidljiva: „*obuzdava ratnike radarska kontrola*“, „*u lisicama su mene skinuli do gola*“. Normalno je da se lirski subjekt, kao pripadnik skupine ljudi koja radi protiv vlasti, osjeća ugroženo. Samim time kao da traži razloge: „*Ne dopada im se*

boja moga spola“. Pjesmu zaključuje dvostrukim pogrdnim nazivom za „protivnike“.

Reci mati

*Reci mati da utroba me nije nosila
Reci mati da prsima me nisi dojila
Reci mati da krv za me nisi prolila
Reci mati da me nisi odgojila*

*Kad kako Mjesec Sunce zarobi
Kad kako obaveza sina odvodi
Kad kako služba vlast provodi
Kad kako obmana dušu pogodi*

*Dok moć glasa mog racija razbije
Dok krik slobode dogma suzbije
Dok volju mladosti program nadkrije
Dok sve odbjele kurjak pobije*

Dok ponos moj kazne sudije (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Iako bi se već i po naslovu dali izvesti određeni zaključci, ipak trebamo biti oprezni. Prva strofa izrazito je potresna te predstavlja dosta dobar uvod u problematiku kojom će se u nastavku baviti. Nameće se neizostavan zaključak o uzaludnosti ljudskoga života:

*„Reci mati da utroba me nije nosila
Reci mati da prsima me nisi dojila
Reci mati da krv za me nisi prolila
Reci mati da me nisi odgojila“*

Druga strofa *in medias res* problematizira već prije navedeni sukob pojedinca i vlasti, što je uostalom i glavna tema pjesme: „*Kad kako služba vlast provodi*“. Pojedincu, ali i svim zagovornicima slobode se u toj borbi nameće neizbježan poraz: „*krik slobode dogma razbije*“, „*volju mladosti program nadkrije*“. Poslije čitanja ovakve pjesme postavlja se jednostavno pitanje: isplati li se boriti za vlastite ideale, ideale za koje znamo da su sveti? Teško nakon čitanja ovakvih stihova. On se je borio, ali „*njegov ponos su kaznili sudije*“.

My way

svoj, samo svoj ponos

svoj, samo svoj vid

svoj, samo svoj stil

svoj, samo svoj put

tjerati konje Vremena

držeći uzde pravde

vozeći krasne duše (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Pjesmu *My way* bismo na neki način mogli proglasiti još jednim od manifesta cjelokupne Čuljkove umjetnosti¹⁹. No – iako u njoj ističe apsolutnu individualnost po pitanju ponosa, vida, stila i puta, moramo imati na umu kako je ipak imao umjetničke uzore, o čemu se u radu već govorilo. Nije potrebno spominjati da je ovaj umjetnik imao zacrtane ciljeve i da je bio uvjeren da čini pravu stvar. No osjećao je potrebu da sve to ponovi i u „*Mojem putu*“: „*držeći uzde pravde, vozeći krasne duše*“.

¹⁹ Iako je shvatiti da je u mnogim radovima tematizirao svoje stavove vezane uz doslovno sve

To sam ja

Čudo

ali ne i čudovište

Mrak

ali ne i tama

Svjetlo

ali ne i sunce

Radost

ali ne i sreća (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Pjesma *To sam ja* ne pruža mnogo materijala za analizu, no radi se o jednoj od kvalitetnijih Čuljkovih poetskih ostvarenja. U njoj kao da se nazire neka vrsta „neostvarenja“ zacrtanih ideala, a što možemo povezati s borbama *punk* pokreta s ondašnjim vlastima. Dakako, riječ je o ozbiljnijoj poeziji. Ova pjesma nam ukazuje, usudit ću se reći, na stvarnoga Ivicu Čuljka, na njegove, koliko god apsurdno zvuči, težnje za savršenstvom. Mogli bismo povući paralelu sa Cesarićevom pjesmom *Slap* koja govori o odnosu pojedinac – zajednica. Na sličan način progovara i Čuljak u ovoj pjesmi. Svi mi smo čudo, no ukoliko se udružimo, možemo postati čudovište (zločinačke organizacije). Svi mi smo radost, no samo uz pomoć drugih možemo postići ono za čime svi težimo, Sreću.

6.2. KRITIKA DRUŠTVA I LJUDI

Sasvim hitno

A bog kazni čovjeka

stvorivši mu oči,

da koji vidi

zla neće izbjeći

Znam ljude sa očima (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Sasvim hitno prva je pjesma u *Prijatelju*. Ova pjesma nam pomaže da vidimo kako Čuljak ne mora nužno biti vulgaran autor. Upravo suprotno, riječ je (iako o kratkoj) o sasvim kvalitetnoj pjesmi. Smatram kako nema potrebe objašnjavati činjenicu što je riječ „bog“ napisana malim početnim slovom, budući da ta činjenica nema previše značaja kada se radi o cjelokupnome dojmu koji pjesma ostavlja. Ovdje Čuljak na neki način „proispituje“ naš glavni osjet. Naravno, neozbiljno bi bilo reći da on napada osjet vida. Usudit ću se čak i reći da vid sam po sebi u ovoj pjesmi niti nije toliko bitan, on je samo sredstvo. Pjesma ima veoma jednostavnu poruku: zlo je svuda oko nas i prisutno je u mnogim oblicima. Autor nam ni na koji način ne sugerira što bismo trebali učiniti kada se suočimo s bilo kojim oblikom zla, već na mudar „pjesnički“ način tu odluku prebacuje na čitatelja. A na čitatelju je samo da shvati što mu pjesma poručuje te da „otvori oči“. Jer on „*zna ljude sa očima*“. Zapravo, svi ih znamo. „Sasvim hitna“ je potreba da otkrijemo zlo iza tih očiju. Čuljak je učinio prvi korak. Red je na čitatelju.

Kupite cvijeće

*Te hladne noći nikog nije bilo
da čuje promrzlog stvora glas,
posljednji pijanac iz krčme ode,
djevojčica uđe da zatraži spas.*

*Debeloj vlasnici pruži ručicu,
buket nježnih, plavih ljubica,
siroto dijete splakanih očiju,
iz tankih, malih, ubogih prstića.*

*Kupite cvijeće, drhti joj glas,
majčice nemam, da joj ga dam!*

*A prokleti vampirčići zle spodobе,
djeca sa očima mladih đavlića,
otrgnuše cvijeće sirotom djetetu,
zgaziše nogama buket ljubica.*

Hoće li to nekog zaboljeti?

Hoće li se netko postidjeti? (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Teško je sa sigurnošću jednoznačno odrediti temu pjesme *Kupite cvijeće*. Možemo je sagledavati iz aspekta socijalne lirike ili pak iz aspekta sukoba pojedinac-masa²⁰. Djevojčica je zasigurno pojedinac. I to u punome smislu riječi: "...majčice nemam, da joj ga dam". Teško je ne primijetiti referiranje na

²⁰ česte Čuljkove teme

Djevojčicu sa žigicama. Važna činjenica u kontekstu ove pjesme jest nemilosrdnost, čak i zlo okoline:

*„A prokleti vampirčići zle spodobe,
djeca sa očima mladih đavlića,
otrgnuše cvijeće sirotom djetetu,
zgaziše nogama buket ljubica“*

Ne znamo jesu li ta djeca prikaz državne vlasti. Pjesmu bismo mogli sagledavati i na taj način, no smatram da bi nas to ipak odvelo predaleko od pravoga smisla. Zadnja dva stiha pjesme značajno joj podižu vrijednost. U njima, a samim time i u cjelokupnoj pjesmi, oštrica je uperena na sve nas koji svakodnevno gledamo nepravdu koja se ispoljava na najslabijim karikama društva. Pitanja su zapravo retorička. Čuljak već nažalost zna odgovore na njih. A ne bi smjelo biti tako.

DM

*Išli su u Deutchland, sve zbog DM
Prestali su misliti, sve zbog DM
Puno ih je nestalo, sve zbog DM
Postali su robovi (roboti), sve zbog DM*

*Pohlepa je ono što ih krasi
Uzdižu svog orla da ih spasi
Kada su kod kuće najviši su
A u svom životu bijedni*

*Zaborave i dječicu, sve zbog DM
Prodali se Bundesu, sve zbog DM
Predali se đavolu, sve zbog DM*

Puno ih je nestalo, sve zbog DM (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Radi se o pjesmi koja je nažalost aktualna i danas²¹. Samo se valuta promijenila. Poruku koja stoji iza ovih stihova lako je prepoznati. Autor ponajprije ruglu izvrće ljudsku pohlepu. Lako je zaključiti da je *DM* izrazito antimaterijalistička pjesma. Kritika je upućena ljudima koji su se prodali zbog novca (opet aktualna tema i danas). Izrazito je „pitka“ i čitljiva. Čuljak od početka zauzima čvrsti stav uz kojega ostaje sve do kraja pjesme. Motiv novca je glavni pokretač. Ukazuje nam se da nas naša pohlepa i želja za gomilanjem bogatstva uništava: „*Puno ih je nestalo, sve zbog DM*“. U širem smislu pjesmu možemo promatrati kao patriotsku, budući da je strani svijet najnegativnije moguće ocrtan. Ali ako ćemo pjesmu sagledavati iz užeg vidokruga, shvatit ćemo da ipak ponajprije kritizira materijalistička razmišljanja. Dalje od toga ovdje ne bismo trebali ići.

Zbog vas

*Ja sam Punk jer ste me otrovali,
od vaših laži oboljele mi uši,
pa me sudite jer sam ubio,
zbog kog sam poludio, zbog laži vaših.*

*Neću porodicu, dijete da mi pati,
jer puno će znati, čiju školu da uči,
u strahu će odrasti, od vaših drugova,
od profesora, od direktora, fuck.*

*I dana jednoga dok bore pobijede,
kad koku pojedem, dok se ufiksam;*

²¹ možda i više no ikada

tad ne pitajte zašto, jer je zbog vas
tad ne pitajte zašto, jer je zbog vas. (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Ovo je definitivno jedna od najdojmljivijih pjesama iz njegova opusa poezije. I za nju možemo reći da je neka vrsta manifesta u kojoj autor objašnjava razloge zbog kojih je činio „nepoćudne“ stvari. Ovdje postoji jedna emocija – bijes. Čuljak u potpunosti „diže ruke“ od licemjernoga društva. Svjestan je da će loše završiti („*kad koku pojedem, dok se ufiksam*“), ali to ga niti malo ne brine. Uočavamo da odbija mogućnost osnivanja vlastite obitelji, no za to ima itekako dobre razloge. Kao i prethodna, i ova pjesma je i danas aktualna. Društvo uništava pojedince, a kad pojedinac to više ne može trpjeti i kad napravi neku, po „općem“ mišljenju, glupost, tada se društvo pita zbog čega je to učinio. Odgovor je dan u zadnjim stihovima: „*tad ne pitajte zašto, jer je zbog vas*“. Ti stihovi ponovljeni su dva puta. Sasvim opravdano.

Oprosti

Poslije kiša
sunce je hranilo jedan list
Poslije sparina
sunce je ubilo jedan list
Tugujem (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Naslov pjesme nema nikakve veze s njenim sadržajem. Odlučio sam je ubaciti u rad zbog snažne poruke koju nosi. Topos prevrtljivosti sreće i problematika negativnih promjena u čovjeku glavna su joj obilježja. Sunce je „napravilo“ dvije stvari: prvo je hranilo, a zatim ubilo list. Jačinu pjesme označava činjenica da je čak i doslovno gledano veoma fascinantna. U prenesenome smislu sunce bi

moglo predstavljati ljude čija se ćud u trenu može promijeniti. Stava sam da autor upravo zbog toga tuguje.

Pogrebnik

*odvoze obrtnika zaprežnim kolima,
rominja, sipi, joj grozna mulja,
u blato su kola do osovine ušla,
i škripe i cvile, jer su bez ulja*

*bez ulja jesu jer drukčije nije,
prijevoznik šiba dva svoja ata,
od kud ulja, davno ne bi smrti,
oskudna njemu tada je plata*

*plačnu većinu škripa nervira,
u đepu imaju glavicu luka,
malo šmrcaju, otmjeno štucaju,
koji ne plače. čeka ga bruka*

*naslada vozaču mrtvog gospodina,
veseli ga ova raskošna tura,
noćas je snio, san vrlo mio,*

leševa krasnih cijela garnitura (Ivica Ćuljak, Prijatelj)

Ova pjesma predstavlja još jedan slučaj u kojemu bi nas naslov mogao uputiti na krivi trag. Pjesma neodoljivo podsjeća na Camusova *Stranca*. Kao i taj kratki roman, i ona govori u umjetnome svijetu, o istome onome svijetu koji je Mersaulta osudio (i) zbog toga što nije plakao na majčinome sprovodu: „*u đepu imaju glavicu luka, malo šmrcaju, otmjeno štucaju, koji ne plače. čeka ga*

bruka“. Na pogrebnika ne bismo smjeli gledati kao na lošu osobu, budući da mu je to posao, koji mu, kakav god bio, osigurava kruh. U pjesmi je sadržana i poslovice (Dok jednom ne svane, drugom ne smrkne), iako nije direktno iskazana, u stihovima: „*noćas je snio, san vrlo mio, leševa krasnih cijela garnitura“*

6.3. SLIČNOSTI S JESENJINOM

...za suze...

*Ne pusti mama vlagu
u zidove naše kuće
Daj snagu mi mučenice
za dane buduće
Za rat i kraj, ruke mi daj,
Da kandže otkinem pijetlu
Kad moje je korijenje počupao*

*U noćima praznovjerja
ne potjeraj sovu sa krova
U dvorištu onaj naš orah,
Zaštiti liste mlade
i sve ih otrovom zaspi
Dok vratim se jesti ću kolač (Ivica Čuljak, Prijatelj)*

Svojoj majci

Nije bilo pravde, ne Istine,

*laž mila moja starice,
laž bogataša raskalašenih,
što ništa im sveto nije.
Tri Tvoja najljepša pupoljka
što odgajala ih jesi,
rukom zle svireposti,
Tebi su otrgnuli!!!*

*Obuzdaj se, ne ludi!
Ne traži nas više u svom bunilu,
odagnaj posljednjim grčem halucinacije,
ne priviđaj i ne nadaj se nikad,
sve je zakopano,
nismo u našim posteljama,
uzalud trpaš u peć drvo bagrema gorljivog,
ne očekuj, da vatra Te ugrije!
Majko! Vatrom spali nepravdu,
svojom ljubavlju, učini da izdržimo!*

*...kad je moja majka ostala bez nas tri sina, Vlado i ja u zatvoru, Franjo u vojsci
te sam riječi bolu njezinu usmjerio! (Ivica Čuljak, Prijatelj)*

Sergej Aleksandrovič Jesenjin, „Pismo majci“

*Jesi li živa, staričice moja?
Sin tvoj živi i pozdrav ti šalje.
Nek uvečer nad kolibom tvojom*

Ona čudna svjetlost sja i dalje.

*Pišu mi da viđaju te često
Zbog mene veoma zabrinutu
I da ideš svaki čas na cestu
U svom trošnom starinskom kaputu.*

*U sutonu plavom da te često
Uvijek isto priviđenje muči:
Kako su u krčmi finski nož
U srce mi zaboli u tuči.*

*Nemaj straha! Umiri se, draga!
Od utvare to ti srce zebe.
Tako ipak propio se nisam
Da bih umro ne vidjevši tebe.*

*Kao nekad, i sada sam nježan,
I srce mi živi samo snom,
Da što prije pobjegnem od jada
I vratim se u naš niski dom.*

*Vratit ću se kad u našem vrtu
Rašire se grane pune cvijeta.
Samo nemoj da u ranu zoru
Budiš me ko prije osam ljeta.*

*Nemoj buditi odsanjane snove,
Nek miruje ono čega ne bi:*

*Odveć rano zamoren životom,
Samo čemer osjećam u sebi.
I ne uči da se molim. Pusti!
Nema više vraćanja ka starom.
Ti jedina utjeha si moja,
Svjetlo što mi sija istim žarom.*

*Umiri se! Nemoj da te često
Viđaju onako zabrinutu,
I ne idi svaki čas na cestu*

U svom trošnom starinskom kaputu. (Nevenka Košutić- Brozović, Čitanka iz stranih književnosti 2, 380.str)

Pjesma *...za suze...* ima velike sličnosti s Jesenjnovim *Pismom majci*. Naravno, neumjesno bi bilo uspoređivati umjetničku kvalitetu navedenih pjesama, budući da s jedne strane imamo jednog od najvećih pjesnika svih vremena, a s druge ipak manje kvalitetnoga pjesnika. U obama pjesmama autori se obraćaju svojim majkama („*Ne pusti mama vlagu*“; „*Jesi l živa, staričice moja?*“), u obama su oni negdje daleko od kuće („*Dok vratim se...*“; „*Vratit ću se...*“) u obama autori na neki način „savjetuju“ svoje majke („*ne potjeraj sovú sa krova*“; „*Umiri se!*“)

Iako je Čuljak u svojoj pjesmi „hladniji“ od Jesenjina, to ipak ne znači da je potpuno hladan. Pjesma *...za suze...* svjedoči o vječnoj čovječjoj potrebi za utočištem i osloncem koje, dakako, najprije možemo pronaći kod majke: „*Daj snagu mi mučenice za dane buduće*“. Ono što je najvažnije kod obaju pjesama činjenice su da autori, bez obzira na „tadašnju sadašnjost“ žele uploviti u mirnije vode, tj. vratiti svojim majkama.

Poveznica s Jesenjinom i njegovim *Pismom majci* vidljiva je i u pjesmi *Svojoj majci*. Možda je i očiglednija no u pjesmi *...za suze....*. Ponavljam, umjetničkom kvalitetom dakako nisu niti blizu, no temeljni smisao poprilici je jednak. Približavanje Jesenjину najočitije je u obraćanju majci: „*mila moja strarice*“, dok Jesenjin kaže „*starčice moja*“. Dakle, gotovo identične sintagme! Kao što u pjesmi *Kaže duša*, posvećenoj bratu Franji, zamjenice koje se odnose na njega piše velikim početnim slovom, tako i u ovoj pjesmi radi sa zamjenicama koje se odnose na majku: *Tvoja, Tebi, Te*. Srdžbu prema nepravednome životu autor veoma jednostavno, ali i učinkovito naglašava trima uskličnicima na kraju prve strofe: „*Tebi su otrgnuli!!!*“. Isto kao i Jesenjin u već spomenutoj antologijskoj pjesmi, tako i Čuljak i u ovoj pjesmi daje savjete majci: „*Obuzdaj se, ne ludi! Ne traži nas više u svom bunilu*“, „*ne priviđaj i ne nadaj se nikad*“... Lirski subjekt bolno je iskren u svojim savjetima, ne želi majci davati lažne nade. Metaforičku razliku između tjelesnog/fizičkog i duhovnog/psihičkog vidimo u sljedećim stihovima: „*uzalud trpaš u peć drvo bagrema gorljivog, ne očekuj, da vatra Te ugrije!*“. Kao i u mnogim pjesmama koje je posvetio svojim najmilijima, tako ni u ovoj pjesmi ne izostaje oslanjanje na njih: „*Majko! Vatrom spali nepravdu, svojom ljubavlju, učini da izdržimo!*“.

O, joj

I mrtav, mrtav umirao

Na asfaltu konj,

da bi opstao,

mora biti dobro potkovan

Danas ne oru konji (Ivica Čuljak, Prijatelj)

„Zar ne zna da žive je konje

*pobijedila čelična konjica?*²²

Još jedna od pjesama u kojima se Čuljak izravno referira na ruskog pjesnika pjesma je *O, joj*. Naslov pokazuje autorov stav prema onome o čemu će u nastavku govoriti. Činjenica da se sastoji samo od pet stihova ne umanjuje njenu snagu. Tematika je malo zakašnjela, no s druge strane kao da je univerzalna. Mogli bismo je primijeniti i na budućnost u kojoj bi čovjeka mogli zamijeniti roboti. Glavno obilježje ove kratke pjesme jest problematika uništavanja prošlosti (i sadašnjosti) od strane budućnosti. Konj i kod Jesenjina i kod Čuljka predstavlja sve nas. Kod Rusa konje su zamijenili vlakovi, a kod Čuljka to su poljoprivredni strojevi. No poanta je identična.

6.4. PJESME O MLADOSTI, INTIMI I SJEĆANJIMA

Daljini

*Tamo u mom kraju
gdje tiha lipa ljeto nagovješta,
gdje mrav maleni ruje u zanosu,
slobodno koračah,
ptica mi nevjesta,
nevjesta i žena,
ljubav jača od proljeća.*

*Krasni su dani
u mom kraju hrčka i cvrčka,
leptir neuprljan bijeli,
nad lokvom, gleda kako se brčka,*

²² citat iz Jeseninove pjesme *Molitva za umrle* (3)

*debeli bravac, i sve to tako,
ja sada nemam te slike.
Ti oživi, prikaži tu igru (Ivica Čuljak, Prijatelj)*

U dvije strofe, pjesma obiluje idiličnim motivima autorava rodnog kraja. Naslov nas upućuje na razliku između svijetova idiličnog krajolika doma i svijeta tuđine u kojoj se lirski subjekt nalazi i iz kojeg, dakako, čezne za onim prvim. U ovoj pjesmi prevladavaju smirenost i idiličnost, a tek na kraju saznajemo kako je taj svijet zapravo svijet prošlosti, barem ako gledamo iz perspektive lirskega subjekta: „*ja sada nemam te slike*“. No ipak, pjesma završava u optimističnome tonu, jer taj svijet i dalje postoji. Možda ne za njega, ali sigurno da za adresata, za kojeg možemo zaključiti kako predstavlja sve nas: „*Ti oživi, prikaži tu igru*“. Svijet opisan u ovim stihovima zapravo je svijet igre, bezbrižnog djetinjstva, svijet koji je naprasno prekinut „udarima života“, a u potpunoj je suprotnosti sa vanjskim, ili možda bolje rečeno, odraslim svijetom.

Kaže duša

*Sunce zašlo iza brijega samoće
pa traje praznina, krvaram u duši,
radost razbijena u dolini čežnje,
sna nemam, sav očaj me guši.*

*Gdje li si Brate dok kolje tuga
vidi ranu srca, otvori mlade oči,
imaš li lijek da suza stane,
hoće li ikad dan vraćanja doći?*

Bila mi mladost snažna ko i Tvoja

*isti osmijeh čedni, suze nisu pekle,
nekada u igri ja sam Te ljutio,
a nikad usne Tvoje kletvu nisu rekle.*

*Oboje lovismo najljepšeg leptira
granom od bagrema krila mu smlatio,
poslije mi žao, ne znah što s njime,
možda sam rad toga sudbini platio.*

*Gospodar Života u mrak me sakrio
nas rastavi, sad me zoveš mili,
ne reci nikad prokletstva da nema,
sjeti se tužne pjesme uz koje smo snili.*

*Svom voljenom Bratu Franji smislih ovu pjesmu 24. siječnja 1987., a u znak
moje beskrajne ljubavi i povjerenja u Njega, u Njegovu Veličinu, a pišem je u
dubini patnje svog srca, strahovima Uma i gorkog vapaja duše. Njemu koji još
čeka, a otišao sam, ostavio Ga jer tako su htjeli zli, a On je moj zatečen na
rascjepu između Dječaka i Čovjeka!!!*

Ljubim te!!! (Ivica Čuljak, Prijatelj)

Kada bismo ovu pjesmu pokazali nekome tko nikada nije čuo za Ivicu Čuljka i njegov umjetnički opus, uvjeren sam kako bi za nju ustvrdio da je plod nekog poznatog i općeprihvaćenog pjesnika. Sastoji se od četiri strofe, s tim da na kraju svakog drugog i četvrtog stiha pojedine strofe dolazi rima. Na kraju autor dodaje i dirljivi komentar²³. Ljubav prema bratu Franji između ostaloga iskazuje i pisanjem zamjenica koje se odnose na njega velikim početnim slovom, kao što je radio i u pjesmama posvećenima majci. Pjesma nam ukazuje na ozbiljnost

²³ u nekim pjesmama Čuljak na kraju daje vlastite komentare u kojima najčešće objašnjava motive pisanja

njenoga autora, te na to da je podjednako dobro plivao i u „ozbiljnijim“ umjetničkim vodama kao i u vodama šale i provociranja. U brojnim pjesmama Čuljak se obraćao majci, tražio je od nje utjehu i sklonište. Slično radi i ovdje: „*Gdje li si Brate dok kolje tuga*“, „*imaš li lijek da suza stane*“. Treća i četvrta strofa govore nam o Ivičinom i Franjinom djetinjstvu. Iako se radi o lijepim uspomenama, ipak ih potpuno prikriva osjećaj nostalgije, koji je ujedno i glavna značajka ove pjesme. Autor nigdje izričito ne spominje da nema nade, no to se ipak razabire negdje „između redaka“. Ne osjeća da bi se jednom u budućnosti mogao ponovo susresti s bratom. Ostaju samo sjećanja, a zajedno s njima i nostalgija: „*sjeti se tužne pjesme uz koje smo snili*“.

Mentalni ranjenik

*Obris radosti iz oka mog nestade,
na polju bujna djetinjstva spaljena je trava,
uklete igre na kojima snagu izgradih,
bez očiju vojnik bezglave konje obuzdava.*

*Kreketanje žaba u periodičnom jezeru,
grozota se rađa u hrkanju luđaka,
krici koje ispušta pod ništ ljudsko ne idu,
moja mladost među njima, mora, noć je svaka (Ivica Čuljak, Prijatelj)*

U svojoj poeziji Čuljak je znao i miješati motive sjete, mladosti i sjećanja s apokaliptičnim vizijama. On je i samoga sebe, kao i svoju zbirku pjesama prozvao *Mentalnim ranjenikom*. Prvi stih sadrži gotovo sve ono što pjesma „želi reći“: „*Obris radosti iz oka mog nestade*“. Neizbježnost životnih nedaća i svega onoga što nose sa sobom je neupitna: „*na polju bujna djetinjstva spaljena je trava*“. Apokaliptično djeluje motiv kojim se zatvara prva strofa, motiv vojnika

bez očiju koji obuzdava bezglave konje. I cijela druga strofa zrači nekim apokaliptičnim tonom, pa tako imamo motive grozote i neljudskih krikova. Zanimljivo je to da i svoju mladost dovodi u vezu s takvim stvarima. Moramo se osvrnuti na motiv bujnoga djetinjstva iz prve strofe koji, u cjelokupnome kontekstu, zasigurno zadobiva drugačije konotacije. Pjesmu završava mišlju da „*mora, noć je svaka*“, što možemo shvatiti i doslovno. Jer, noć je ono razdoblje dana u kojemu smo sami sa sobom, razdoblje u kojemu nam sve ono što smo napravili prethodnoga dana (ali i cijeloga života) dolazi natrag u svijest. A kada pogledamo svijet predložen u ovoj pjesmi, lako možemo shvatiti zašto mu je „*mora, noć svaka*“.

6.5. PJESME O UŽASIMA ŽIVOTA I POKUŠAJIMA BIJEGA

Prkosna moć

*tvoje su riječi kandē
u moje se srce zabiju,
poslije odeš, one ostaju
a ja ih iščupati ne mogu*

*tako svakom na kog naiđeš
biljeg užasa ljubavi podariš
tebe vidjeti, slijep bih bio,
u ovoj mi noći tijelom rovariš*

*jednom dođeš, pa nema te dugo,
riječi, pitam se koga sada kolješ,
prostranstvima loviš novi si plijen,
božanska je pustoš kuda prođeš*

*ostavljaš djeci nejakoj more,
sunce za tebe nema značaja,
ko vampir krv im mladosti sišeš,
žrtve si biraš iz grotla porođaja*

*igraj noćas, po meni, gdje si,
lomi me, ljuti, kidaj, poderi,
imaš svu silu, činiš me ludim,
duša je tvoja i anđela i zvijeri (Ivica Čuljak, Prijatelj)*

Teško je ustvrditi koja je tema ove pjesme. Početak nam sugerira kako bi mogla biti riječ o ljubavnoj pjesmi:

*„tvoje su riječi kandē
u moje se srce zabiju,
poslije odeš, one ostaju
a ja ih iščupati ne mogu“.*

I u nastavku dobijamo dojam da je pjesma upućena ženi koja je ostavila traga u životu lirskoga subjekta, a koja se više ne nalazi u njemu, već je nastavila sa svojim „poslom“: „svakom na kog naiđeš biljeg užasa ljubavi podariš“. U ovome trenutku mogli bismo se zapitati radi li se o ženi ili pak o njenoj riječi: „riječi, pitam se koga sada kolješ“. No ipak, smatram kako to nije od presudna značaja zato što u ovome kontekstu možemo staviti znak jednakosti između onoga tko kaže i onoga što je rečeno. U predzadnjoj strofi otvara se pitanje jesmo li prethodni sadržaj pjesme shvatili na pravi način. Naime, ovdje shvaćamo da ona zapravo govori o životu. Zadnji stih navedene strofe u potpunosti urušava naše uvjerenje o petnaest prethodnih.: „žrtve si biraš iz

grotla porođaja“. No lirski subjekt, kao pravi borac²⁴ „baca rukavicu“ životu u lice, izaziva ga: „*igraj noćas, po meni, gdje si, lomi me, ljuti, kidaj, poderi*“. Prava i jedina istina o životu dana je u posljednjem stihu, kojim se efektno zaokružuje pjesma: „*duša je tvoja i anđela i zvijeri*“. Radi se o zanimljivoj poetskoj tvorevini upravo zbog mogućnosti višeznačnoga interpretiranja. Možemo je shvatiti na način da je lirski subjekt u početku bio zaljubljen u ženu/život, što je lako povezano sa čarima djetinjstva, da bi kasnije otkrio kako je ovaj upravo njega izabrao kao „*žrtvu iz grotla porođaja*“.

Pismo Deanu

Ova magla Deane!

*Ona dragi ne dopušta pjesmu slavija,
igru dječju skrivača pred počinak,
zvuk čudesnog cvrčka u noći mira,
čak ni lepet šišmišovih krila,
nit brujanje komarca,
ni velikog zelenog skakavca.*

*Ničeg voljeni prijatelju mladi
u pustoši na skeletima podizanoj,
ovdje nema tla, sunca ni zvijezda,
od ovud je Gospodar vječitog umiranja
proгнаo svaku klicu živa razuma.*

*Samo teška disanja i krici,
mrmljanja osakaćenih jezika,
prokletstvo plača i odvratnost smijeha*

koji više nikojeg smisla nemaju (Ivica Čuljak, Prijatelj)

²⁴ što je Čuljak i privatno bio

Autor na kraju ove pjesme ne daje nikakav dodatni komentar (kao što je slučaj kod pjesme *Kaže duša* i još nekih drugih), pa tako ne znamo tko je Dean, jedino znamo da je adresat. Budući da je pjesma veoma tamna, gotovo apokaliptična, usudit ću se reći da smo Dean svi mi, tj. da se Čuljak obraća svima nama. Prva strofa sadržava redom pozitivne motive. Osim jednoga (magle). A taj jedan je toliko snažan da je uništio sve ostale. Magla je metafora, no mi ne znamo za što točno. Jedino nam je poznato da je magla kolektivna, a ne individualna autorova. Prisnost s Deanom²⁵ autor ostvaruje na početku druge strofe: „*voljeni prijatelju mladi*“. U pjesmi se, kao i u *Mentalnome ranjeniku*, ne nazire izlaz. Čak i uz smijeh ovdje je spojena odvratnost. Kada govori o „*Gospodaru vječitog umiranja*“, Čuljak možda misli i na samog Boga, što nam otvara mogućnosti za daljna nagađanja. Ako je tome tako, onda on izvrće ulogu Boga. Mnogima je Bog izvor nade i utjehe, a ovdje je prikazan kao Gospodar vječitog umiranja. Samim time, možda paradoksalno, ipak se daje neka nada, nada koju utjelovljuje smrt. A teško da i ona može biti gora od svijeta opisanoga u ovoj pjesmi. Kao što vidimo, nagađanja oko smisla ovih stihova mogu ići u raznim smjerovima. Svaki može, ali i ne mora biti istinit. Sigurna je jedino atmosfera, crnilo.

Zaboravite me

*...ja se igram i dalje
jer igrom zaboravljam
gdje sam, tko sam
i kako sam... (Ivica Čuljak, Prijatelj)*

²⁵ ili nama?

„Okrećem se svom imaginarnome svijetu jer je stvarni svijet za mene preveliko
razočarenje.“ (Varg Vikernes)

Upitno je možemo li ovih nekoliko stihova nazvati pjesmom. Mogli bismo reći da se prije radi o mudroj misli, no ipak sam je odlučio uvrstiti u rad jer možda upravo u njoj leži odgovor na pitanje zbog čega se je Ivica Čuljak ponašao onako kako se ponašao. U četiri stiha i u samo jednoj (i to ne cjelovitoj) rečenici, Čuljak nam je približio vlastitu, ne samo umjetničku, već i privatnu životnu filozofiju. Naslov možemo protumačiti kao obznanjivanje prekida odnosa sa zatrovanim svijetom, kao njegovo odustajanje od vezanosti s onime čemu se protivi, a od čega je, svakako, gotovo nemoguće pobjeći.

7. ZAKLJUČAK

Ovim radom htio sam dati uvid u ličnost jednog osebujnog umjetnika. U prvome planu bio je prikaz njegove poezije, no ništa manje važni nisu niti drugi vidovi njegova rada, poput glazbe, slikarstva te performansa. Slikarstvo jedino nije analizirano zbog samog predmeta rada, ali i moje nekompetencije po tome pitanju. Htio sam pokazati da Čuljak nije bio samo „divljak“, već da se je iza te maske krilo nešto mnogo dublje. Da nije bio potpuni pjesnički amater potvrđuje nam i sama količina napisane poezije, čiji sam veoma mali dio prikazao u ovome radu. Zbog same prirode ovoga rada u njega nisam uvrstio brojne vulgarne pjesme, od kojih su opet, mnoge i uglazbljene. Nadam se da sam barem donekle uspio u vlastitoj namjeri te da sam koliko-toliko dobro proniknuo u bit osobe kakva se, nažalost (ili na svu sreću) veoma vjerojatno više neće ponoviti.

8. LITERATURA

Knjige:

1. Andelo Jurkas, *Bez rocka trajanja*, Znanje, Zagreb, 2010.
2. Benjamin Perasović, *Urbana plemena*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.

3. Darko Glavan, *Punk*, Fortuna, Zagreb, 2008.
4. Ivica Čuljak, *Mentalni ranjenik*, Nova Aleksandrija, Beograd, 1990.
5. Ivica Čuljak, *Prijatelj*
6. Ivan Glišić, *Čizme slobode*, Mentalno otvoreno društvo, Zemun
7. Nevenka Košutić-Brozović, *Čitanka iz stranih književnosti 2*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Internet izvori:

1. http://parafrijeka.blogspot.hr/p/narodna-pjesma_15.html, pristupano 19. srpnja 2016.
2. <http://www.mixeta.net/2014/01/28/in-memoriam-ivica-culjak-satan-panonski/>, pristupano 15. srpnja 2016.
3. <http://www.vecernji.hr/glazba/satan-panonski-sjekao-se-od-krivnje-jer-je-ubio-covjeka-269250>, pristupano 15. srpnja 2016.
4. <http://www.pogrebx.blogger.index.hr/>, pristupano 14. srpnja 2016.
5. Ljubica Džambić Anđelković, *Tijelo otpora i krvavi performans: Satan Panonski*, <http://www.uaos.unios.hr/artos/index.php/hr/eseji-3/dzambic-andelkovic-lj-krvavi-performans>, pristupano 14. srpnja 2016.